

Ennen ja nyt - Historian tietosanomat

Ville Pitkänen: “Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi. Television vaaliohjelmat ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle”. Lectio praecursoria 18.1.2014

Kirjoittanut Ville Pitkänen
Julkaistu 2014-02-21 07:02:19

Ville Pitkäsen väitöskirja *“Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi. Television vaaliohjelmat ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle”* tarkastettiin 18.1.2014 Turun yliopistossa. Virallisena vastaväittäjänä toimi professori Raimo Salokangas (Jyväskylän yliopisto) ja kustoksena professori Kimmo Rentola. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://www.doria.fi/handle/10024/94180>.

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoiset kuulijat,

Tutkimukseni käsittelee erästä 2000-luvun Suomessakin keskeistä vaalikampanja-instituutiota, television vaaliohjelmia. Television vaaliohjelmia on lähetetty Suomessa vaalien edellä jo yli 50 vuotta eli ohjelmagenrellä on Suomessa länsimaalaisittainkin pitkät perinteet. Yhtä pitkät perinteet kuin itse vaaliohjelmissä on myös niitä käsittelevillä sanomalehtikirjoituksilla. Sanomalehdille television vaaliohjelmat tuntuvat tarjoavan vaalista vaaliin runsaasti jutunaiheita.

Väitöskirjani ytimessä on kysymys siitä, mikä rooli tai merkitys vaaliohjelmissä on ollut vaalikamppailussa eri aikoina. Tutkimukseni yhtenä lähtökohtana on ajatus siitä, että television vaaliohjelmat saavat merkityksensä vuorovaikutuksessa muiden tiedotusvälineiden kanssa. Aloitan johdattelun aiheeseen lukemalla lyhyen sitaatin Aamulehdessä kevättalvella 1987 julkaistusta uutisesta, jossa käsitellään suuren vaalikeskustelun tapahtumia:

”Väyrynen, Suominen, Sorsa, Vennamo ja Taxell. Ylipainoa yhteensä taatusti toistasataa kiloa. Tämähän viittaa siihen, että vietetään makeaa elämää kansan kustannuksella...

(Katsojat arvioivat aina ensiksi tv-esiintyjän ulkomuotoa)

Puheenjohtajien ryhmästä erottuivat vihreiden Pekka Haavisto, kristillisten Esko Almgren ja devan Kristiina Halkola.

Pekka Haavisto istui epävarmasti ja nojasi kyynärpäitä polviin, katse pälyyli. Ei luotettavaa vaikutelmaa.

Esko Almgren oli ainoa joka käytti kuvaa (kukkia äideille suuriarvoisesta työstä).

Kristiina Halkola. Tulin kananlihalle. Hän käytti tehokeinoja kuin hintalappuja takissa. Tämä oli sellaista lausuntaa, josta tuli näppyölille.”

Sitaatti oli siis Aamulehdessä julkaistusta uutisesta, jossa tv-esiintymisten asiantuntija esitti valistuneen näkemyksensä puoluejohtajien pärjäämisestä edeltävän illan vaalikeskustelussa.

Tämä kirjoitus on laadittu reilut 25 vuotta sitten, mutta siinä on paljon tuttuja sävyjä. Myös 2000-luvulla sanomalehdet kiinnittävät vaaliohjelmia käsittelevissä uutisissaan huomiota poliitikkojen esiintymiseen, pukeutumiseen, tunnetiloihin ja poliitikkojen keskinäisiin kemioihin. Yhtä olennaista kuin se, millaista poliittista linjaa poliitikko edustaa, on se, millaisen vaikutelman hän itsestään ja koko edustamastaan puolueestaan luo. Poliitikon tärkeimmäksi tehtäväksi vaaliohjelmissä nähdään myönteisen vaikutelman luominen ja äänestäjien tunteisiin vetoaminen. Tämänkaltaisten kirjoitusten taustalla on ajatus siitä, että televisiossa esiintyessään poliitikot ja puoluejohtajat asettavat itsensä kokonaisvaltaisesti sekä toimittajien että kansalaisten kriittisten katseiden ja arvioiden kohteeksi.

***

2000-luvun Suomessa television ja television vaaliohjelmien visuaalinen, tunteisiin vetoava ulottuvuus tuntuu itsestään selvältä. Vaaliohjelmia on kuitenkin tehty Suomessa jo yli viisikymmentä vuotta, joten mielenkiintoinen kysymys liittyy siihen, onko television vaaliohjelmia pidetty aina tunteisiin vetoavina tilaisuuksina, joissa esiintyessään poliitikot ovat voineet houkuttaa äänestäjiä taakseen. Onko television vain ajateltu olevan välineenä sellainen, että se houkuttelee katselijat kiinnittämään huomiota poliitikkojen ulkoisiin ominaisuuksiin ja esiintymiseen?

Tutkimuksessani kysyn, millä tavoin vaaliohjelmiin on eri aikoina suhtauduttu ja millaisena politiikan foorumina televisiota on pidetty. Mihin asioihin sanomalehdet ovat kiinnittäneet huomiota uutisoidessaan vaaliohjelmita? Aihe on tärkeä, sillä television ja television vaaliohjelmien suuri poliittinen merkitys nousee toistuvasti esille myös 2000-luvun vaaleissa ja huomio on usein kiinnittynyt juuri poliitikkojen esiintymiseen ja puoluejohtajien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Television rooli tunteisiin vetoavana, kansalaisten äänestyspäätöksiin vaikuttavana politiikan foorumina otetaan näissä keskusteluissa usein annettuna pohdittaen sen enempää sitä, mistä tällaiset käsitykset juontavat juurensa. Vaikutustutkimuksiin nämä käsitykset eivät perustu, sillä tavallisesti vaaliohjelmien merkitys kansalaisten äänestyspäätöksiä ohjaavina tapahtumina on havaittu melko vähäiseksi.

Oma tutkimukseni lähtee siitä, että televisio ja television vaaliohjelmat saavat merkityksensä niissä tulkinnoissa, joita ohjelmille poliittisessa keskustelussa annetaan. Näin ollen vaaliohjelmien merkityksen kannalta olennaista on se, millä tavoin niistä julkisuudessa puhutaan ja millä tavoin niistä uutisoidaan. Tarkastelemalla vaaliohjelmia ja niihin liittyntä julkista keskustelua historiallisesta perspektiivistä, tutkimukseni tarjoaa uutta tietoa television poliittisen merkityksen muutoksista lähihistoriassamme ja auttaa myös paremmin ymmärtämään televisiossa 2000-luvulla esiintyville poliitikoille asetettavia odotuksia.

Tutkimukseni aineisto koostuu vaaliohjelmatallenteista, vaaliohjelmien toteutukseen liittyvistä Yleisradion pöytäkirjoista sekä vaaliohjelmia käsittelevistä sanomalehtikirjoituksista. Sanomalehtiaineisto pitää sisällään juttuja niin päivälehdistä, puoluelehdistä kuin iltapäivälehdistäkin.

Vaaliohjelmatallenteita ja pöytäkirjoja analysoimalla olen luonut kuvan siitä, millä tavoin vaaliohjelmia on eri aikoina tehty ja millaisia poliittisia kiistoja niiden toteutukseen on liittynyt. Vaaliohjelmien toteutuksessa tapahtunut kehitys luo puolestaan taustan vaaliohjelmiin liittyneen sanomalehtikirjoittelun tarkastelulle.

Lähestymistapani ja tutkimusmenetelmäni ovat historiantutkimuksellisia. Tämä on merkinnyt käytännössä sitä, että aineiston luokittelu- ja analyysivaiheen jälkeen olen rakentanut tulkintojeni ja argumentaationi tueksi erilaisia konteksteja. Olen siis liittännyt aineistosta tekemäni havainnot eri aikojen historiallisiin kehityskulkuihin ja tehnyt tällä tavoin havaintoni ymmärrettäviksi. Tutkimukseni viitekehyksen ovat näin ollen muodostaneet aiemmat näitä aihepiirejä käsittelevät tutkimukset.

Karkeasti jaoteltuna olen hyödyntänyt tutkimuksessani sekä tiedotusvälinelähtöisiä että poliittikalähtöisiä konteksteja.

Tiedotusvälineiden osalta olen kiinnittänyt huomiota sekä televisiossa että sanomalehdissä tapahtuneisiin kehityskulkuihin tutkimusperiodillani. Ensinnäkin tärkeän taustan tutkimukselleni on luonut Yleisradio, jonka puitteissa vaaliohjelmia tutkimusjaksollani laadittiin. Huomiota olen kiinnittänyt myös yleisemmin television historialliseen kehitykseen.

Sanomalehtien kohdalla olen kiinnittänyt huomiota aineistoon sisältyvien lehtien aatteellisiin ja kaupallisiin lähtökohtiin, sillä ne ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, millä tavoin lehdet ovat vaaliohjelmita eri aikoina kirjoittaneet.

Koska television vaaliohjelmat ovat olleet 1960-luvulta asti paitsi televisio-ohjelmia myös ennen kaikkea poliittisia tapahtumia, joihin on liittynyt runsaasti poliittisia intohimoja, olen liittännyt havaintoni myös poliittisessa toimintakulttuurissa ja poliittisessa järjestelmässämme tapahtuneisiin muutoksiin.

Tutkimukseni osoittaa, että television vaaliohjelmien rooli vaalikampanjoinnissa oli 1960-luvulla kovin erilainen kuin se on tänä päivänä. Vaaliohjelmien runko oli samanlainen kuin nykyään eli ohjelmat koostuivat niin sanotuista puolueenteistä sekä suuresta vaalikeskustelusta. Vaaliohjelmat eivät kuitenkaan olleet nykykäytännön mukaisia journalistisia ohjelmia. Kunkin poliitikon puheenvuorojen lukumäärä ja kesto oli tarkkaan määritetty ennalta ja puheenvuorojen kesto vahdittiin jopa sekuntikellolla. Vaalitehteissä kyselijöinä olivat toimittajien sijaan kilpailevien puolueiden poliitikot. Suuressa vaalikeskustelussa toimittajien roolina oli jakaa puheenvuoroja ja mitata niiden kesto. Tasapuolisuuden toteutuminen oli ohjelmien tärkein arvo ja sitä vahdittiin niin poliitikkojen kuin Yleisradionkin toimesta tarkasti.

***

Millä tavoin sanomalehdet sitten suhtautuivat näihin puolueiden keskustelutilaisuuksiin 1960-luvulla? 1960-luvun alun vaaleissa suhtautuminen vaaliohjelmiin ja niiden poliittiseen merkitykseen oli vähälevä ja niiden informaatioarvoa pidettiin alhaisena. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa sen sijaan suhtautuminen

televisioon ja vaaliohjelmiin oli innostunut. Keskustelu heijasteli ajan yleistä suhtautumista televisioon, sillä 1960-luvun puolivälissä televisio oli noussut radion ohi tärkeimmäksi sähköiseksi tiedotusvälineeksi, johon liittyi kuitenkin edelleen runsaasti uutuudenviehätystä. Lehtien lähestymistavoissa oli jonkin verran eroja riippuen siitä, oliko kyseessä puoluelehti, päivälehti tai iltapäivälehti, mutta yksi yhteinen tekijä 1960-luvun vaaliohjelmiä käsittelevillä kirjoituksilla kuitenkin oli: niissä vaaliohjelmien tärkeimpänä tekijänä pidettiin puolueiden tenteissä tekemiä poliittisia linjauksia. Näistä linjauksista lehdistössä pääasiassa uutisoitiin ja kommentoitiin.

1970-luvulla vaaliohjelmat muuttuivat journalistisemmiksi, kun kyselijöiksi tulivat poliitikkojen sijaan toimittajat. Pieniä muutoksia tehtiin jo vuosien 1970 ja 1972 vaaleissa, mutta lopullisesti toimittajat syrjäyttivät poliitikot kyselijöinä vuoden 1975 eduskuntavaaleissa.

Uudet journalistisemmat vaaliohjelmat eivät kuitenkaan vaikuttaneet olennaisesti siihen, millä tavoin sanomalehdistössä vaaliohjelmiin suhtauduttiin tai miten niitä käsiteltiin. Uutisissa kerrottiin edelleen puolueiden poliittisista linjauksista, joskin kiinnostus vaaliohjelmiä kohtaan uutisaiheena oli 1970-luvulla jopa vähäisempää kuin 1960-luvulla. Lehtien suhtautuminen toimittajiin oli kriittistä, sillä heidän tapaansa haastaa ja kyseenalaistaa poliitikkoja pidettiin epäasiallisena käytöksenä. Yhteenvetona voisi todeta, että viittaukset esimerkiksi poliitikkojen esiintymiseen tai ulkonäköön olivat näillä vuosikymmenillä poikkeuksellisia. Sanomalehdistö ylläpiti poliittikkakäsitystä, jonka ytimessä olivat aatteet ja asiakysymykset, kun taas poliitikkojen henkilöihin menevät arviot eivät vakavasti otettavaan politiikan journalismiin kuuluneet.

1980-luvulle tultaessa vaaliohjelmat säilyivät ennallaan, mutta sanomalehdistön suhtautuminen niihin muuttui merkittävästi. 1980-luvun alun vaaleissa pääasiassa iltapäivälehdet alkoivat korostaa television erityisyyttä politiikan foorumina ja vuosikymmenen jälkipuoliskon vaaleissa samoja lähestymistapoja omaksuivat myös päivälehdet. Television erityisyys ei kuitenkaan lehtien tulkinnoissa liittynyt välineen kykyyn erotella puolueiden poliittisia linjauksia, vaan pikemminkin sen kykyyn vedota äänestäjien tunteisiin.

Lehdet alkoivat kiinnittää enenevässä määrin huomiota vaaliohjelmissä vallitsevaan tunnelmaan, poliitikkojen esiintymiseen ja pukeutumiseen sekä puoluejohtajien pärjäämiseen ohjelmissä käydyissä keskusteluissa. Vaalitehteissä mielenkiinto kohdistui toimittajien ja poliitikkojen vastakkainasetteluun, siihen kuinka hyvin poliitikot pärjäsivät toimittajien hiillostuksessa. Vaalikeskusteluissa puolestaan arvioitiin poliitikkojen keskinäistä pärjäämistä: kenen esiintyminen vaaliohjelmissä oli onnistuneinta, kenen heikointa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että 1980-luvulla television vaaliohjelmat muuttuivat sanomalehdistön käsittelyssä vaali-informaatiota tuottavista valistusohjelmista mediatapahtumiksi, joiden merkitys liittyi niiden kykyyn vaikuttaa äänestäjiin mielikuvien tasolla. Ohjelmien informaationarvon ohella ohjelmien onnistumista alettiin arvioida myös enenevässä määrin niiden viihdearvon kautta.

Tutkimukseni osoittaa, että television vaaliohjelmien rooli vaalikampailussa on muuttunut suuresti tarkasteluperiodini aikana. 1960- ja 1970-luvuilla television vaaliohjelmien merkitys liittyi niin puolueiden kuin toimittajienkin näkökulmasta niiden kykyyn esitellä kansalaisille puolueiden linjauksia. 1980-luvulla yleistyivät puolestaan mielikuvia painottavat tulkinnat, jotka ovat tuttuja 2000-luvunkin journalismissa.

Tutkimuksessani olen liittänyt tämän kehityksen paitsi suomalaisessa mediamaisessa tapahtuneisiin muutoksiin myös laajempaan yhteiskunnalliseen muutosprosessiin, jossa puolueiden samankaltaistuksessa ja kansalaisten poliittisen kiinnittymisen heikentyessä politiikan analyysiin alettiin hakea uudenlaisia tulokulmia, joiden avulla selittää yhä liikkuvammiksi muuttuneiden äänestäjien käyttäytymistä. Yhden uuden näkökulman politiikkaan tarjosi juuri televisio, jonka ajateltiin liikuttelevan kansalaisia tunnetasolla.

Esitän väitöstutkimuksessani, ettei television vaikutus tapoihimme jäsentää politiikkaa ole ollut niin suoraviivainen kuin aiemmin on esitetty. Vaikka televisio välineenä kenties korostaa politiikan visuaalista ulottuvuutta ja vetoaa potentiaalisesti äänestäjien tunteisiin, nousivat nämä aspektit tärkeiksi politiikassa vasta kun sanomalehdet alkoivat omissa teksteissään korostaa näitä ulottuvuuksia.

Tutkimukseni pohjalta voidaankin esittää, että vaikka politiikan henkilöitymis- ja viihteellistymiskehityksessä korostetaan usein juuri television merkitystä, on kehitys ollut huomattavasti monisyisempää ja sanomalehtien rooli siinä keskeinen. Omaksuessaan mielikuvia ja imagoita painottavia käsitteilytapoja vaaliohjelmissä kirjoittaessaan sanomalehdet paitsi heijastelivat muuttunutta poliittista toimintaympäristöä, tulivat myös vahvistaneeksi politiikan mielikuvia ja tunteita painottavaa puolta asioiden kustannuksella. Samalle ne tulivat myös antaneeksi kansalaisille tulkintaohjeita siihen, mihin kansalaisten tulisi vaaliohjelmissä huomiota kiinnittää ja ehkä jopa siihen, mikä on politiikassa tärkeää.